
ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА THEORY AND HISTORY OF STATE AND LAW

DOI: 10.32844/2222-5374-2020-103-1.47
УДК: 340.113

Байбак А. Г.,
викладач кафедри теорії та історії держави і права
Харківського національного університету внутрішніх справ

ЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОЇ (ФОРМАЛЬНОЇ) ВИЗНАЧЕНОСТІ ДЛЯ РОЗВИТКУ МОВИ ПРАВА: ЛІНГВО-ЮРИДИЧНІ АСПЕКТИ

У статті проведено аналіз підходів ряду авторів і визначено сутність мови права. Наводяться основні ознаки мови права. Визначено місце юридичної лінгвістики і її взаємозв'язок з наукою про право, лінгвістикою, філософією, психологією і логікою. Автором здійснено аналіз підходів ряду дослідників до терміну «юридичне письмо». У роботі проведено співвідношення юридичних категорій правова норма і принцип визначеності. Наголошується на тому, що одним із засобів забезпечення ясності нормативного припису та зрозумілості наміру законодавця є застосування чітких законодавчих дефініцій у текстах відповідних нормативно-правових актів, оскільки неточність лінгвістичного вираження норми права, недостатня уніфікованість юридичних понять і термінів має наслідком неоднозначне розуміння, тлумачення і застосування правових норм, відхід від тих ідей і положень, які втілювалися правотворчим органом. Автором визначено сутність і наведено основні вимоги, що висуваються до техніки юридичного письма. Наведено основні правила створення законодавчих дефініцій. Охарактеризовано і перелічено відмінні риси законодавчого стилю. Проведено співвідношення формальної визначеності і мови права.

Ключові слова: правова (формальна) визначеність, юридична лінгвістика, інтерпретація норм закону, систематизація юридичних документів, правотворчість, правова система, мовно-термінологічна компетентність.

В статье проведен анализ подходов ряда авторов и определена сущность языка права. Приводятся основные признаки языка права. Определено место юридической лингвистики и ее взаимосвязь с наукой о праве, лингвистикой, философией, психологией и логикой. Автором проведен анализ подходов ряда исследователей к термину «юридическое письмо». В работе проведен соотношение юридических категорий правова норма и принцип определенности. Отмечается, что одним из средств обеспечения ясности нормативного предписания и понятности намерен законодателя применение четких законодательных дефиниций в текстах соответствующих нормативно-правовых актов, поскольку неточности лингвистического

выражения нормы права, недостаточная унифицированность юридических понятий и терминов влечет неоднозначное понимание, толкование и применение правовых норм, отход от тех идей и положений, которые воплощались правотворческих органов. Автором определена сущность и приведены основные требования, предъявляемые к технике юридического письма. Приведены основные правила создания законодательных дефиниций. Охарактеризованы и перечислены отличительные особенности законодательного стиля. Проведено соотношение формальной определенности и языка права.

Ключевые слова: *правовая (формальная) определенность, юридическая лингвистика, интерпретация норм закона, систематизация юридических документов, правотворчество, правовая система, культурно-терминологическая компетентность.*

Актуальність теми. Внаслідок відсутності в Україні єдиних уніфікованих вимог до правил нормотворчої техніки конкретизованих в відповідному законі, спостерігається розпорошення юридично-обов'язкових вимог до підготовки проектів нормативно-правових актів, що негативно впливає на їхній зміст. Серед них не має систематизованих та уніфікованих вимог до юридичної лінгвістики, отже до мови права. Між іншим саме завдяки останній відбувається осягання правового матеріалу. Отже, чіткість, однозначність, стислість формальних правових приписів, виражених у законах та підзаконних нормативно-правових актах стає неодмінною передумовою їхньої ефективної реалізації. Таким чином, в науковій площині постає питання щодо співвідношення таких явищ юридичної дійсності як мова права та правова (формальна) визначеність, пошуку системних зв'язків між ними. До того ж маємо констатувати, що до сьогодні вказане питання не знайшло відповідного висвітлення в теоретико-правовій літературі, що обумовлює його вивчення та подальше опанування.

Ступінь наукового опанування проблеми. Розвиток мови права зумовлюється особливостями специфіки правової сфери і її потреб. З огляду на це, маємо зазначити, що цьому питанню присвячено ряд наукових розвідок. Зокрема, у дослідженні П. Рабіновича і Т. Дудаш висвітлено основні складники правничої мови, до яких належать правнича лексика та фразеологія, правнича граматики (морфологія та синтаксис), а також правнича стилістика [1, с. 17]. І. Онищук висвітлює поняття, особливості та основні правила техніки юридичного письма, забезпечення досконалості нормативно-правових актів за допомогою сукупності інструментів техніки юридичного письма. А також письмову організацію правового матеріалу й зовнішній виклад [2, с. 5]. Також дослідником розглянуто проблему законодавчої стилістики як засобу техніки юридичного письма, систему правил і принципів викладу тексту нормативноправового акта [3, с. 44]. І. Царьова розглянула теоретичний матеріал із дисципліни «Мова і термінологія наукових досліджень у юриспруденції» [4]. Н. Артикуца розглянула мову права як комунікативно-галузеву підсистему літературної мови з характерними лінгвостилістичними і структурно-жанровими ознаками, зумовленими специфікою правової сфери та комунікативно-професійними потребами в ній [5, с. 23]. Проте дослідники оминули увагою значення правової (формальної) визначеності для розвитку мови права.

Мета статті. Дослідження співвідношення формальної визначеності і мови права.

Виклад основного матеріалу. Проблематика формальної визначеності не може бути опанована у повній мірі, якщо не розглянути питання про мову права, лінгвіко-юридичні аспекти і значення формальної визначеності для розвитку мови права. Водночас, мова права – це неодмінна умова, яка формує контури формальної визначеності, впливає на особливості інтерпретації норм закону, їх тлумачення, формування зрозумілості, ясності змісту нормативно-правового акту. З іншого боку, формальна визначеність як і мова права є запорукою якісної нормотворчої діяльності в межах якої прийоми і способи підготовки нормативно-правових актів мають враховувати особливості вимог щодо формальної визначеності та мови права, адже мова права обумовлює чіткість, зрозумілість, стислість, відсутність двозначних смислів нормативно-правового матеріалу. Саме в цьому ракурсі ми досліджуємо значення формальної визначеності для розвитку мови права. І, насамперед, у такому ракурсі, варто підійти до аналізу поняття «мова права».

У вітчизняній науково-теоретичній літературі мова права розуміється не лише знаковою системою, але й невід'ємною частиною правової системи з її традиціями, особливостями логіки і функціями. Особливості мови права зумовлені особливостями самого права. Специфіку взаємодії мови та права визначає також і конфліктогенність як потенційна властивість мови. З одного боку, право регулює використання мови, встановлюючи норми, що сприяють запобіганню конфліктам (і деліктам) або їх легітимному вирішенню. З іншого боку, мова права виробляє особливі юридизовані механізми захисту від конфлікту, що додає їй певної умовності щодо природної мови [3, с. 45; 6, с. 56].

Н. Артикуца, І. Онищук, С. Гусаров, А. Дерябіна визначають мову права як функціональний різновид літературної мови з характерними лінгвостилістичними та структурно жанровими ознаками, зумовленими специфікою правової сфери та комунікативно-професійними потребами в ній [5, с. 24; 7; 8, с. 81; 3, с. 45; 6, с. 60]. Зважаючи на яскраву специфічність, унікальність та функціональну автономність мови права, вона кваліфікується як окремий функціональний підстиль загальнолітературної мови [3, с. 45; 6, с. 60].

Звертаючись до наукових до наукових доробок закордонних дослідників з означеного питання, можемо зазначити, що Н. Ковкель, А. Шепелев розглядають мову права як цілісну самостійну систему - новий функціональний стиль мови, що є продуктом розвитку правової науки і практики [9, с. 89; 10, с. 21-22].

Оскільки поняття юридичного письма входить до змісту мови права, то доцільно було б розглянути поняття юридичної лінгвістики, предметом вивчення якої є юридичний аспект мови. Як зауважив Е. Бобрешов, мова супроводжує процес урегулювання суспільних відносин у всіх елементах та на всіх етапах [11, с. 91; 12, с. 93].

На думку Ю. Прадіда, юридична лінгвістика є міждисциплінарною методологічною наукою про право, інтегрує знання з галузі лінгвістики, філософії, психології і логіки [11, с. 90; 13, с. 1].

Т. Проценко та Л. Шестопалова вважають, що юридична лінгвістика, яка виникає на стику лінгвістики і права, ще перебуває на стадії свого оформлення. Актуальними завданнями юридичної лінгвістики є вивчення і розроблення мови у сфері законодавства та судочинства; дослідження юридичної аргументації; розроблення стародавніх правових текстів; визначення мовних норм у праві, оформлення системи юридичної термінології; вироблення критеріїв трактування текстів; напрацювання мовних вимог до юридичних формулювань; електронні юридичні словники; співвідношення лінгвістичної експертизи і правничої лінгвістики; аналіз якості мови і стилю законодавства тощо [11, с. 91; 6, с. 8; 20–21].

Правотворча лінгвістика – найважливіший структурний елемент техніки юридичного письма. Надає уявлення про мовні правила з правотворчого стилю, використання слів як основних одиниць правової мови, а також правових штампів (сталих словосполучень), нормативних речень, правових абревіатур тощо. Навряд чи в якомусь іншому виді писемного мовлення зовнішня форма висловлення має таке велике, а часом і доленосне значення (у житті окремої людини і держави в цілому), як у юриспруденції. Неточне або помилкове вживання термінів, логічні та граматичні помилки, змістові неточності у формулюванні правових норм, що призводить до розпливчастого або багатозначного їх тлумачення – неприпустимі явища у мові права [2, с. 8; 14, с. 41].

Юридичній мові властива системність. Необхідно цінувати і підтримувати системність юридичної мови. Дбайливо зберігати сформовану систему понять і мову від поспішних невиправданих новацій, що руйнують якість системності [2, с. 8; 15].

Мова нормативно-правового акту характеризується формалізацією, уніфікацією засобів вираження, орієнтована на ясність та однозначність. У мові нормативно-правового акту розкривається думка суб'єкта законотворчої діяльності, засобами мови він не тільки сповіщає адресата про свій замисел, але й схиляє його до певної поведінки, впливаючи таким чином на його волю. Однією з найважливіших є комунікативна функція мови нормативно-правового акту. Завдання комунікації полягає у впливі на волю і свідомість людей, щоб створити спонукальні мотиви вести себе правомірно, у відповідності з вимогами правових приписів, використовуючи повноваження і виконуючи юридичні обов'язки [2, с. 8; 16, с. 36; 17, с. 8].

Термін «юридичне письмо» ще не набув широкого застосування в українській правовій літературі. На даному етапі розвитку українська правова наука послуговується лише терміном «мова права», який включає в себе зміст «юридичного письма» [2, с. 6].

Відповідно до нашого визначення, техніка юридичного письма – професійне вміння та майстерність написання пов'язана зі стилем, манерою та способом документального вираження змісту офіційних та інших юридичних документів. Виступає як вчення про структуру і методи побудови, засоби і прийоми, які використовуються для забезпечення досконалості та систематизації нормативно-правових актів. Техніка юридичного письма – соціально-правовий феномен і науково-правова категорія, яка має тісний історичний зв'язок з правом і проблемами праворозуміння [2, с. 6].

В. Ватрас, Д. Монастирський, В. Рогожа, Р. Стефанчук подають більш широке тлумачення тотожного за значенням до «юридичного письма» терміна «правове письмо» (з англ. legal writing) як сукупності правил, прийомів, способів створення й систематизації юридичних документів. Використовується юристами як зовнішня форма вираження юридичних позицій, прав та обов'язків, а також правових норм. Завдяки правовому письму відбувається формалізація правового аналізу та внутрішнього наповнення права. Основною формою юридичного письма виступає юридичний документ [11, с. 90; 18, с. 4].

М. Фельзенбург та Л. Грагам визначають юридичне письмо як вид техніки написання, який використовується адвокатами, суддями, законодавцями для письмового вираження змісту та оформлення юридичних документів, вираження правового аналізу юридичних прав і обов'язків [11, с. 90; 19, с. 223].

Прийнято вважати, що правова норма узгоджується з принципом визначеності, коли кожному суб'єкту зрозумілі правові наслідки свого діяння. Інакше кажучи, від правової певності акта залежить однакове розуміння, застосування й тлумачення правових приписів [20, с. 15]. Продовжуючи розвивати означену тезу, слід зауважити, що використання можливостей інтерференції наук є однією з актуальних проблем розвитку суспільства, оскільки жодна з наук не може розвиватися ізольовано, не використовуючи здобутків і винаходів інших галузей знань. До того ж, будь-яка наука, зокрема юриспруденція, не може розвиватися без використання мови. Окремі питання залучення лінгвістичних знань висвітлюються правознавцями у працях загальнотеоретичного характеру [21, с. 175]. Оскільки будь-який нормативний припис виражається за допомогою юридичної мови, елементарною структурною одиницею якої є слово (термін), важливо, щоб зміст і обсяг таких термінів був зрозумілим для всіх суб'єктів, яким адресується правовий припис. Одним із засобів забезпечення ясності нормативного припису та зрозумілості наміру законодавця є застосування законодавчих дефініцій у текстах відповідних нормативно-правових актів [22, с. 96]. Саме це дозволяє стверджувати, що мовні засоби відіграють важливу роль у розумінні права, зокрема дозволяють належним чином реалізувати принцип визначеності.

З означеної тематики Л. Чулінда зауважує, що однією з тенденцій розвитку національної правової системи є існування протиріччя між її двома сторонами – правотворенням і правореалізацією. Сфера правотворення і сфера правореалізації є протилежностями в межах єдиної правової системи, які взаємозумовлюють і взаємопроникають одна в одну, тому важливо звернути увагу на те, що тлумачення правових норм є певним процесом, зворотним до того, який здійснює правотворець у процесі прийняття нормативно-правового акта.

Неточність лінгвістичного вираження норми права, недостатня уніфікованість юридичних понять і термінів має наслідком неоднозначне розуміння, тлумачення і застосування правових норм, відхід від тих ідей і положень, які втілювалися правотворчим органом. У зв'язку з цим важливим є вивчення юридико-лінгвістичних особливостей текстів норматив-

ноправових актів, напрацювання методики використання лінгвістичних знань у юридичній діяльності [21, с. 176].

Юридичний текст як один із зовнішніх виявів ідеальної (правової) картини (картини належного) реального (фізичного) світу більше, ніж будь-який інший, має бути точним за своїм змістом і зрозумілим як посвяченому, тобто учаснику дискурсивного співтовариства, так і непосвяченому. Неналежна лінгвістична якість юридичних текстів перешкоджає розумінню і без того складних правових ідей, підриває довіру до права в цілому. Водночас, не можна піддаватися спокусі поставити рівень правової культури суспільства в залежність від якості юридичної мови. Остання є мінімально необхідною умовою належного правового регулювання, але, безумовно, недостатньою. «Мова не може сама по собі гарантувати соціальний порядок, вона вимагає наявності доброї волі з боку самих учасників суспільних відносин і їх корегування, у разі потреби, з боку суверена. Відсутність такої доброї волі або соціального контролю робить досконалість юридичної мови марною. Лінгвістична частина соціального договору є продовженням обопільної взаємозалежності між членами громади» [23, с. 40-41; 24, с. 420].

Стосовно техніки юридичного письма, І. Оніщук стверджує, що системно та всебічно досліджуючи проблематику юридичного письма, вчені констатують, що акти «писаного права» є відправною точкою юридичного мислення у всіх країнах романо-германської правової сім'ї. До таких актів сьогодні належать закони, декрети і кодекси, тоді як у минулому – тексти римського права та інші офіційні чи приватні компіляції. Техніка юридичного письма лежить в основі створення юридичних документів, охоплюючи такі компоненти, як юридична мова, структура, визначення термінів, логіка викладення правових норм, чіткість, однозначність і грамотність використання формулювань [11, с. 88].

При зіставленні робіт загально-теоретичного і прикладного характеру неважко помітити, що значення, яке вкладається в термін «юридичне письмо», збігається. Аналіз досліджень, у яких використовується термін «юридичне письмо» показує, що під юридичним письмом розуміється будь-який текст, який підготовлений юристом і має юридичний зміст: діловий лист, меморандум або юридичний висновок, проект договору чи проект закону, процесуальний документ та ін. [11, с. 90; 25, с. 21].

Доцільно виділити наступні правила вимоги техніки юридичного письма, пов'язані з мовностилістичним вираженням змісту нормативно-правового акту.

1. Текст нормативно-правового акту в цілому має відповідати орфографічним, лексичним, морфологічним, синтаксичним, стилістичним тощо нормам української мови.

2. При викладенні змісту нормативно-правового акту слід забезпечувати властивості офіційно-ділового стилю: експресивну нейтральність, неупередженість, безособовість мови нормативних правових актів. Нормативно-правовий акт є засобом регулювання суспільних відносин, владного впливу на людську поведінку, він звернений не до почуттів й уяви людей, на що в першу чергу спрямований художній літературний твір, а до їх волі і розуму [2, с. 8-9]

Законодавча дефініція має бути єдиною, чіткою, однозначною, стислою, логічно та лінгвістично правильною, узагальненою, містити найсуттєвіші для правильного застосування терміна ознаки предмета або явища.

Законодавча дефініція має будуватися з урахуванням усіх потенційних запитань і колізій, що можуть виникнути під час читацького сприйняття, тлумачення та практичного застосування норм законодавчого акта.

Мета автора законопроекту або нормопроєктувальника – надати таку дефініцію, яка б запобігала неоднозначному розумінню правового змісту, була достатньо повною і водночас лаконічною, абсолютно пропорційною за обсягом позначуваному поняттю. Перелік ознак предмета або явища не повинен бути максимальним (вичерпний перелік усіх ознак міститься, як правило, у наукових дефініціях), а складатися лише з тих найістотніших ознак, що мають значення для юридичної практики [26, с. 121].

Термінологічна одиниця (термін-слово, термінологічне словосполучення, номенклатурне позначення) безпосередньо співвідноситься з позначуваним поняттям (узагальненим уявленням про предмет або явище) і слугує його знаковою (мовною) моделлю, репрезентованою у звуковій і літерній формах. Саме поняття, його внутрішній зміст, обсяг і структура є логіко-сисловою основою для побудови термінологічного значення у вигляді дефініції, яка узагальнює найсуттєвіші ознаки і взаємозв'язки предмету або явища [26, с. 122; 6, с. 112].

Поняттєво-термінологічна єдність полягає в тому, що один юридичний термін має позначати лише одне поняття права (термінологічна однозначність), а одне поняття права має бути назване лише одним юридичним терміном (поняттєва одноназваність). Безумовно, це ідеальна вимога, яка повною мірою не може бути дотриманою в будь-якій термінології, однак наближатися до такого взірця – кінцева мета систематизації та уніфікації юридичної термінології [27, с. 295-296].

Здійснивши аналіз ряду підходів ряду дослідників, сформулюємо основні правила створення законодавчих дефініцій:

1. З'ясувати реальність потреби і підстави створення законодавчої дефініції. Дослідити з цією метою чинну законодавчу базу. Пам'ятаймо про те, що не всі терміни, що вживаються в законодавчому акті, потребують визначення. Не потрібно визначати терміни: а) якщо вони вживаються у загальнолітературному значенні, зафіксованому тлумачними словниками; б) якщо термін вже має визначення у законодавстві та у проєкті нового нормативного акта термін реалізуватиме таке ж саме значення.

2. Перш ніж формулювати дефініцію терміна, слід якомога глибше і детальніше вивчити позначуване поняття у теоретичній та практичній площинах. Чітко окреслити його зміст та обсяг, визначити його зв'язки (застосовуйте як допоміжний засіб логіко- поняттєву схему).

3. Проаналізувати наявні у різних джерелах варіанти дефініцій даного терміна. Шляхом розкладання визначень на смислові складові з'ясувати: що є спільним і відмітним у цих визначеннях; які компоненти є основними (обов'язковими), а які варіативними (додатковими); визначити сильні та слабкі сторони аналізованих дефініцій.

4. Скласти перелік найістотніших ознак поняття, відкинувши ті, що не мають значення для юридичної практики (правозастосування). Розта-

шуйте ці ознаки у логічній послідовності (від загального до конкретного; від головних (первинних) до менш важливих (вторинних) тощо). На перше місце слід поставити категоріальні ознаки, що засвідчують приналежність поняття до більш загальної категорії (роду, класу). Родове поняття об'єднує видові поняття, між ними існують ієрархічні зв'язки (підпорядкованість видових назв родовим). Ось чому у дефініції родові ознаки передують видовим. У цілому дефініція повинна мати категоріальний (родо-видовий) характер.

5. Дефініція повинна бути розмірною із позначуваними поняттями (не бути ширшою або вужчою за внутрішнім змістом (обсягом) (правило співмірності).

6. Не слід визначати термін або словосполучення через той самий термін або словосполучення (правило заборони кола).

7. Неправильно будувати визначення на основі заперечення або заперечувальної конструкції (це не ...). Особливо небезпечними у законодавчому тексті є подвійні або й потрібні заперечення (нанизування не... не...), оскільки пропуск хоча б одного з них змінює зміст на прямо протилежний (правило невикористання заперечень).

8. Не визначати термін через синонім, і не тільки тому, що синоніми, як правило, мають смислові та стилістичні відмінності, але насамперед тому, що існує загальна вимога єдності термінології (як на рівні окремого законодавчого акта, так і законодавства в цілому): одне поняття – один термін – одне значення.

9. Небажано включати в дефініцію терміни, які самі потребують визначення (через приналежність до вузькофахових).

10. Добір мовних засобів, порядок їх розташування в дефініції здійснюється крізь призму основних вимог до тексту закону (точності, однозначності, зрозумілості, нормативності, стандартизованості, стилістичної нейтральності).

11. У дефініції не повинно бути жодного зайвого елемента. Якщо слово, словосполучення або конструкцію можна вилучити з тексту, і від цього правовий зміст не втрачається (або й виграє), слід позбавляти дефініцію таких надлишкових елементів. Кожен зайве слово або конструкція несуть у собі потенційну загрозу розмити або змінити правовий зміст, внести у законодавчий текст нові смислові відтінки, призвести до двозначності, а значить і різночитання правової норми тими, хто шукає у законі прогалини та пролазки [26, с. 122-123; 28, с. 87].

Мовно-термінологічна компетентність – найістотніший складник (сутнісно-категоріальна основа) загальної фахової компетентності правника. Вона полягає у вільному володінні фаховою термінологією, умінні правильно тлумачити і визначати терміни, самостійно і кваліфіковано розв'язувати труднощі терміновживання. Адже брак такої компетентності у представників правничої професії має своїми наслідками: низькоякісні юридичні документи, зокрема й деякі нормативно-правові акти, що потребують внесення змін і виправлень; гальмування законодавчого процесу через необхідність термінологічного та мовностилістичного доопрацювання текстів законопроектів; проблеми правильного застосування правових норм через термінологічну неузгодженість та суперечливість;

численні помилки («суржик», мовні «покручі», безпідставні кальки й запозичення тощо) в усному та писемному професійному мовленні, що дає підстави термінознавцям порушити проблему «екології правничого мовлення» [29, с. 161; 30].

Зміст тексту нормативно-правового акта вважається ясным тоді, коли у результаті юридико-лінгвістичного тлумачення досягається лише одне певне розуміння норми права, що має наслідком уніфіковане застосування її на практиці, оскільки нормативно-правовий акт має застосовуватися тільки відповідно до його текстуального змісту. Відтак під час з'ясування змісту норми права керуються правилами, напрацьованими лінгвістами. Ця вимога впливає з мовної структури тексту нормативно-правового акта, що складається з речень, пов'язаних між собою єдністю мети нормативно-правового акта, і виражає волю правотворця [21, с. 176-177].

Законодавчий стиль – це літературний стиль, притаманний нормативно-правовому акту та письмовим літературним творам. Стилїстика використовує термін «офіційно-діловий стиль», позначаючи узагальнене поняття стилю документів. Своєю чергою, законодавчий стиль є різновидом офіційно-документального стилю, який відрізняється від побутоводілового стилю. Своєрідність законодавчого стилю, що відрізняє його від художнього, публіцистичного, наукового та інших літературних стилів, зумовлюється природою нормативно-правового акта як офіційного акта, що виражає волю суб'єкта правотворчості, спрямовану на регулювання суспільних відносин [3, с. 50].

Відмінними рисами законодавчого стилю і відповідними їм вимогами до законодавчого стилю є: офіційний характер, документальність; нейтральність (відсутність експресивності); безособовий (неіндивідуальний) характер; зв'язність, послідовність, точність думки і простота; урядово-розпорядчий характер; стандартизованість мови, лаконічність та компактність; яскраво виражена композиційність (структурованість) тексту [3, с. 50].

Д. Розенталь додає до перелічених рис наступні: вживання властивих цьому стилю кліше; широке використання термінології, номенклатурних найменувань, особливої лексики, абрєвіатур; часте вживання віддієслівних іменників; розповідний характер викладу, використання номінативних речень із переліченням; прямий порядок слів у реченні як переважний принцип його конструювання, тенденція до вживання складних речень [3, с. 50-51; 31, с. 28].

Проводячи співвідношення формальної визначеності і мови права, маємо, в першу чергу, зауважити, що формальна визначеність права означає чіткість, однозначність, стислість формальних правових приписів, виражених у законах, указах, постановах і т.п. Досягається це за допомогою правових понять, їх визначень, правил юридичної техніки. Саме тому суб'єкти права чітко знають межі правомірної і неправомірної поведінки, свої права, свободи, обов'язки, розмір і вид відповідальності за скоєне правопорушення. Вираження норм в законах, інших нормативних актах, встановлення формальної істини – це основна ознака формальної визначеності права [32].

Беручи до уваги основні характеристики (ознаки) формальної визначеності, маємо зазначити, що відповідно до цього, нормативно-правовий текст повинен бути зрозумілим (комунікабельним): адресати повинні бути здатними оволодіти використаною в тексті лексикою і засвоїти текст написаного. Творець нормативно-правового акту повинен уміти підібрати у відповідній комунікативній ситуації (для кожного конкретного нормативно-правового акту) найбільш точний, стилістично доречний, експресивно виправданий, естетично виразний варіант літературної мови.

Правильність мови нормативно-правового акту – це відповідність мови законів законам мови; недопущення стильового дисонансу; доречність і обґрунтованість застосування норм з іншого стилю; використання семантикостилістичних можливостей варіантів норми з метою увиразнення, уточнення контексту для надання вичерпної інформації; дотримання корекції побудови одиниць складного синтаксичного цілого [3, с. 51; 18, с. 57].

Правила складання текстів, як і будь-які інші правила юридичної техніки повинні дзеркально відображати правила юридико-лінгвістичного тлумачення, які напрацьовуються на підставі вивчення й узагальнення помилок термінологічно-мовного вираження текстів нормативно-правових актів. Залучення правил тлумачення у процесі розробки проектів нормативно-правових актів може звести до мінімуму юридико-технічні дефекти, причинами яких є, зокрема, неврахування результатів практики тлумачення нормативно-правових актів.

Потреба у внутрішній узгодженості законодавства вимагає у процесі створення нового правового акта його аналізу як з погляду уніфікації термінологічно-мовного оформлення, дотримання принципу єдності юридичної термінології, синтаксичних конструкцій, що мають сталий характер і потребують однакового вживання в текстах нормативно-правових актів, так і координації, співвідношення з термінологічно-мовним оформленням інших правових актів, нормами, які є елементами відповідної правової системи, інституту, галузі. З огляду на практику тлумачення здійснення такого аналізу є можливим за допомогою використання правил юридико-лінгвістичного тлумачення із залученням знань лінгвістичної науки, спрямованих на забезпечення потреб юриспруденції.

Без використання лінгвістичних досліджень, спрямованих на потреби юриспруденції, є неможливим однозначне пізнання змісту, закладеного у зовнішню форму правових приписів, не може бути ефективною практична діяльність у правотворчості, правозастосуванні та правореалізації. У цій думці сходяться позиції і лінгвістів, і правознавців [21, с. 177-178].

Висновки. Розглянувши означене питання ми можемо навести ряд висновків:

1. Під юридичним письмом слід вважати особливості викладення тексту нормативно-правового акту, який характеризується формалізацією, уніфікацією засобів вираження, орієнтована на ясність та однозначність.

2. Правила створення законодавчих дефініцій мають обов'язково включати наступні елементи: необхідність створення норми; дослідження юридичної природи норми; визначення смислових складників норми; визначення ознак норми; надання тлумачення нормі.

3. Формальна визначеність через свої ознаки надає ряд вимог до розвитку мови права, зокрема встановлює мовні і лінгвістичні правила побудови нових юридичних конструкцій, які покликані звести до мінімуму юридико-технічні дефекти.

4. Формальна визначеність слугує побудові чіткої організації структури елементів правових норм, визначає їх співвідношення і призначення та особливості конструкції юридико-лінгвістичного спрямування.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Рабінович П. М., Дудаш Т. І. Правнича мова: основні складники (загальнотеоретична характеристика). *Вісник Національної академії правових наук України*. 2017. № 1. С. 17–29.

2. Онищук І. І. Поняття та особливості техніки юридичного письма в нормативно-правовому акті. *Вісник Чернівецького національного університету*. 2011. Вип. 559. С. 5–11.

3. Онищук І. І. Законодавчий стиль як засіб техніки юридичного письма та його вплив на технологію комунікації. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2011. № 4. С. 44–53.

4. Царьова І. В. Мова і термінологія наукових досліджень у юриспруденції : навчальний посібник. Дніпро : Вид. «Інновація», 2019. 114 с.

5. Артикуца Н. В. Мова права у її функціональних різновидах. Сьогодення українського мовного середовища / упоряд. Л. З. Мороз. Київ. 2008. С. 23–32.

6. Правнича лінгвістика : навч. посібник / за заг. ред. С. М. Гусарова. Київ : Паливода А. В., 2010. 312 с.

7. Артикуца Н. В. Мова права та її вивчення студентами юридичних спеціальностей у вищих навчальних закладах України. *Культура народів Причорномор'я*. 2004. № 49. Т. 2. С. 155–157.

8. Дерябіна А. А. Мова права як фахова мова. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія*. 2014. Вип. 8 (1). С. 81–84.

9. Ковкель Н. Ф. Особенности стилистики текстов нормативных правовых актов. *Вестник Белорусского государственного экономического университета*. 2012. № 3. С. 88–95.

10. Шепелев А. Н. Язык права как самостоятельный функциональный стиль : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Н. Новгород, 2003. 23 с.

11. Онищук І. Техніка юридичного письма: понятійно-категоріальний апарат. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2013. № 3. С. 87–94.

12. Бобрешов Е. Г., Яковенко Е. В. Язык как фактор влияния на формирование права. *Право і лінгвістика : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Сімферополь, 2003 р.)*. Сімферополь, 2003. С. 93–94.

13. Прадид Ю. Ф. Юридическая лингвистика в Украине: вчера, сегодня, завтра. URL: <http://lexis-asu.narod.ru/other-works/41.htm>.

14. Ковальський В. С, Козінцев І. П. Правотворчість: теоретичні та логічні засади. Київ : Юрінком Інтер, 2005. 192 с.

15. Исаков В. Б. Язык права. URL: <http://lexis-asu.narod.ru/other-works/index.htm>

16. Ткачук А. Ф. Законодавча техніка : практичний посібник. Київ : ін-т громад. суп-ва, 2002. 80 с.
17. Язык закона / под ред. А. С. Пиголкина. Москва : Юрид. лит, 1990. 192 с.
18. Правове письмо : навч. посіб. / за ред. Р. О. Стефанчука. Київ : Алерта; ЦУЛ, 2011. 148 с.
19. Felsenburg M. E., Graham L. P. Beginning Legal Writers in Their Own Words: Why the First Weeks of Legal Writing Are So Tough and What We Can Do About It. *The Journal of the Legal Writing Institute*. 2010. Vol. 16. P. 223–311. URL: http://www.law2.byu.edu/law_library/jlwi/archives/2010_1.htm.
20. Гуйван П. Д. Правова визначеність як складова частина принципу верховенства права. *Альманах міжнародного права*. 2017. Вип. 17. С. 11–21.
21. Чулінда Л. І. Актуальні питання використання лінгвістичних знань у юриспруденції. *Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи* : матеріали XIV Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 29 листоп. 2018 р.) : у 2 ч. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2018. Ч. 1. С. 175–178.
22. Романюк Є. О. Формальна визначеність права як підстава визначення меж людської свободи. *Молодий вчений*. 2014. № 5 (08). С. 95–98.
23. Любченко М. Мова і право: питання співвідношення. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2015. № 2. С. 36–44.
24. Hutton Ch. *Language, Meaning and the Law*. Edinburgh University Press, 2009. 244 p.
25. Хазова О. Искусство юридического письма. Москва : Юрайт, 2011. 181 с.
26. Рябок В. Ю. Законодавча дефініція: значення в нормопроєктуванні. *Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи* : матеріали XIV Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 29 листоп. 2018 р.) : у 2 ч. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2018. Ч. 1. С. 121–124.
27. Грегуль Г. Вимоги до юридичних термінів. *Проблеми Української термінології*. Львів : Вид-во Нац. ун-ту «Львів. Політехніка», 2008. С. 294–297.
28. Ткачук А. Законодавча техніка : практич. посіб. нормопроєктувальника. Київ : ІКЦ «Легальний статус», 2015. 268 с.
29. Гуца Г. В. Компетентнісний підхід навчання мови та мовлення правника. *Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи* : матеріали XIV Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 29 листоп. 2018 р.) : у 2 ч. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2018. Ч. 1. С. 160–162.
30. Артикуца Н. Мовно-термінологічна компетентність у професіограмі правника. *Українська термінологія і сучасність*. 2003. Вип. 5. С. 23–29.
31. Розенталь Д. Э. Практическая стилистика русского языка. Москва : АСТ-ЛТД, 1998. 208 с.
32. Механізм правового регулювання. Поняття, предмет, прийоми та типи правового регулювання. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/law/9577/>

A. Baibak

**THE IMPORTANCE OF LEGAL (FORMAL) DEFINITION FOR DEVELOPMENT
LANGUAGES OF LAW: LINGUISTIC AND LEGAL ASPECTS**

The article analyzes the approaches of a number of authors and defines the essence of the language of law. The main features of the language of law are given. The place of legal linguistics and its relationship with the science of law, linguistics, philosophy, psychology and logic is determined. The author analyzes the approaches of a number of researchers to the term «legal writing». The correlation of legal categories, legal norm and principle of certainty is carried out in the work. It is emphasized that one of the means of ensuring clarity of normative prescription and clarity of intention of the legislator is the application of clear legislative definitions in the texts of relevant legal acts, as inaccuracy of linguistic expression of law, insufficient unification of legal concepts and terms results in ambiguous understanding, interpretation and application. legal norms, departure from those ideas and provisions that were embodied by the law-making body. The author defines the essence and presents the main requirements for the technique of legal writing. The basic rules for creating legislative definitions are given. Distinctive features of the legislative style are described and listed. The ratio of formal certainty and language of law is carried out.

Keywords: *legal (formal) certainty, legal linguistics, interpretation of legal norms, systematization of legal documents, law-making, legal system, linguistic-terminological competence.*